

10. Lektion. Stop-go politik og relativt lav vækst 1950-1957.

(Pensum: Sv. Aage Hansen, Økonomisk vækst i Danmark II, pp. 125-154)

Stikord: Bytteforhold og valutakriser, rationaliseringer, neutral pengepolitik.

Bemærk at den *årlige vækst i samlet BNP* i denne periode, dels lå under væksten i den efterfølgende periode 1958-73 (som det også gjaldt for andre lande) men også *under væksten i andre europæiske lande 1950-57*, jf. fra det første notesæt det lille uddrag af Peder Pedersens kapitel, p. 546.

Eksogene stød og ydre begrænsninger

Dansk økonomi blev negativt påvirket i perioden af *gentagne forringelser af bytteforholdet i udenrigshandlen*, se figur XVI.1, p. 128. Først kom forringelsen i 1949 da Danmark fulgte England i en 30 pct.s devaluering. Det betød en stærk fordyrelse af importen fra \$-området, se note til lektion 9. De første år af Koreakrigen 1950-51 betød yderligere at priserne på importerede råvarer steg mere end vores eksportpriser. Det samme skete under Suez-krisen 1956.

Det hører med til billedet af den relativt svage vækst, at de danske valutaeserver var små og i de fleste år negative, se tabel XVI.7, p. 151. Desuden måtte stat og kommuner afvikle af den gæld, der var stiftet før krigen.

Det har været diskuteret, hvorvidt man kunne have *lånt mere i udlandet*, således som man havde gjort tidligere og senere kom til at gøre. Det var nok *ikke realistisk*. De internationale kapitalmarkeder kom først rigtigt til at fungere igen efter 1958 og den danske kreditværdighed var lav.

Den erhvervsstrukturelle svaghed

Det helt grundlæggende problem for væksten var Danmarks erhvervsstruktur eller rettere sagt *eksportstruktur med dominans af landbrugsvarer* (over 50 pct. af indtjeningen). Fra omkring 1953, hvor de andre europæiske landes landbrug har genopbygget deres produktionskapacitet, falder det danske landbrugs sektorbytteforhold. Det vil sige prisen på andre varer stiger hurtigere end prisen på landbrugsvarer. De bagvedliggende faktorer er *landbrugsvarers* (fødevarers) lave priselasticitet og *lave indkomstelasticitet*, de meget *kraftige produktivitetstigninger* gennem mekaniseringen af erhvervet, der sker fra omkring 1950 og forskellige landes *landbrugsprotektionisme*, der bl.a. går ud på at holde danske varer ude.

(Bemærk i øvrigt, hvordan *mekaniseringen* i landbruget tog fart som reaktion på at arbejdslønnen steg meget stærkere end prisen på landbrugsmaskiner og traktorbenzin, altså et eksempel på hvordan man i en økonomi reagerer på *ændringer i de relative priser*.)

Svaret på eksportproblemet var naturligvis at øge industrien og herunder eksportindustrien mest muligt. Her var *udgangspunktet* at industrisektoren var *forholdsvis lille*, at *virksomhederne fortrinsvis var orienteret mod hjemmemarkedet* (jf. 1930'ernes Valutacentral og senere Besættelsestidens beskyttelse) og endelig at virksomhederne var forholdsvis små.

Faktisk skete der i perioden en stærk vækst i dansk industris eksportkvote fra omkring 10 til omkring 18-19 pct. af produktionsværdien. Se også tabel XVI.4, p. 146, der viser hvordan eksporten steg betydeligt stærkere end produktionen. *Problemet var altså, at udgangspunktet var lavt.*

(Et andet udtryk for at omstruktureringen gik hurtigt men ikke hurtigt nok, var den høje *arbejdsløshed* på 8-10 pct., højere end andre vestlige lande i perioden. Mens beskæftigelsen i landbruget faldt støt som en afspejling af produktivitetsstigningerne i erhvervet, så steg industriens beskæftigelse langsommere, se tabel XVI.3, p. 143. Det skyldes blandt andet, at der nu også i industrien skete betydelige rationaliseringer, efterhånden som dette erhverv blev udsat for øget international konkurrence, jf. noten til 9. lektion om liberalisering af udenrigshandelen gennem OEEC.)

Den makroøkonomiske politik og erhvervs klimaet målt ved investeringsniveauet

Strukturproblemet og de eksogene stød til dansk økonomi førte flere gange til kriser for valutareserven. Det er allerede nævnt, at man ikke havde internationale lånemuligheder. Svaret blev kontraktive indgreb såvel i form af *stramninger af pengepolitikken som af finanspolitikken*.

Detaljerne i indgrebene 1950, 1954 og 1957 er omtalt pp. 128-129. Det er denne politik, der går under betegnelsen '*stop-go*' fordi man ind imellem stramningerne forsøgte sig med en aktivitetsstimulerende politik.

De hyppige kontraktive indgreb havde en *negativ effekt på investeringsaktiviteten*, der både blev ujævn og faldt til et lavere niveau end i perioderne før og efter 1950-57, se specielt figur XVI.4 for udviklingen i industriens bruttoinvesteringer.

Og det var ikke fremmede for den økonomiske vækst!

Pengepolitikken bliver taget i brug igen

Pengepolitik blev igen almindeligt anvendt i 1950'erne, ikke mindst i forbindelse med kontraktive indgreb. Pengepolitikens muligheder havde som vi så i lektion 8, været begrænset i det danske tilfælde i 1930'erne, dvs. det lykkedes ikke at stimulere aktiviteten gennem lavrentepolitik. Under krigen og i de første efterkrigsår bremsede pengerigeligheden for anvendelsen af pengepolitik. Endelig var der som nævnt i lektion 9 i nogle politiske kredse mere stemning for direkte kontrol med investeringerne lige efter krigen, end for brug af renten som allokeringmekanisme.

Året 1950 markerer pengepolitikens renæssance med den første diskontoforhøjelse siden 1939. Mere interessant er dog den aftale, der i 1951 blev indgået mellem Nationalbanken og regeringen om den såkaldt *neutrale pengepolitik*. Ifølge aftalen måtte den samlede pengeforsyning ikke udvides og et evt. valutaunderskud skulle slå igennem i form af en tilsvarende formindskelse af pengemængden.

Baggrunden var, som det fremgår af tabel XVI.2, at staten i stærkt stigende omfang lånte ud til boligbyggeri, dvs. at statens kapitalbudget havde en ekspansiv pengepolitisk effekt. Aftalen med Nationalbanken i 1951 indebar, at *staten nu forpligtede sig til at søge at neutralisere udpumpningen over kapitalbudgettet gennem at sælge statsobligationer* (dvs. en foranstaltning der suger penge op). Som man kan se lykkes det frem til 1954.

Bemærk resultatet af pengepolitikken i form af *stigende nominel rente* i figur XVI.2. Hvad bogen ikke nævner er, at *realrenten* var højere i 1950'erne end senere i det meste af 1960'erne.

Bemærk også diskussionen om det rimelige i at holde finansieringen boligbyggeriet udenfor markedsvilkårene i denne periode med knappe lånemuligheder. Statens udlån til boligbyggeriet, gennem salget af statslån på obligationsmarkedet med den deraf følgende højere rente, havde den effekt at *andre dele af erhvervslivet bl.a. industrien fik dyrere lån*.